

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

**ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ
І ДУХОВНО-ПОЕТИЧНИЙ
ДОСВІД ПРОФЕСОРА
ГРИГОРІЯ ВАСЯНОВИЧА**

до 75-річчя від дня народження

**Львів
2020**

УДК 378; 37.1; 37.3; 37.06; 37.07

Філосо 56

Рецензенти:

Рибалка Валентин Васильович – доктор психологічних наук, професор;

Сікорський Петро Іванович – доктор педагогічних наук, професор.

Філософсько-педагогічний і духовно-поетичний досвід професора Григорія Васяновича: до 75-річчя від дня народження / упоряд. С. М. Вдович. – Львів, – ФОП Корпан Б. І., 2020. – 330 с.

Розкрита наукова, творчо-поетична та громадська діяльність доктора педагогічних наук, професора Васяновича Григорія Петровича – знаного науковця в галузі теорії та методики професійної освіти, філософії, педагогіки та психології.

Упорядник – **С. М. Вдович**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник

© Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, 2020

© Автори, 2020

**ЖИТТЄВИЙ ШЛЯХ ОСОБИСТОСТІ
ЯК «ОДІСЕЯ ЛЮДСЬКОГО ДУХУ»**

(присвячується 75-літньому ювілею Г. Васяновича)

Усе, що змінює наше життя, – не випадковість.

*Воно в нас самих і чекає лише зовнішнього
приводу для вираження дією.*

(О. Грін)

Часовий цикл сучасної людини збігся з кризовим станом суспільства, коли найактуальнішою проблемою стало саме його існування. Рішення приймають конкретні люди, маючи для цього певні підстави. Тому важливо, щоб вони відповідали за свої вчинки, керуючись загальнолюдськими цінностями і моральними законами.

Як можна уникнути ситуації, коли зневажаються загальнолюдські цінності і гальмується духовне оновлення людства? Відповідь знаходимо у долях відомих людей, які присвятили своє життя духовному збагаченню суспільства, які замислювались над тим, щоб кинуте ними зерно проросло й розвивалось. Основою такого життя є енергетичні цикли, що дозволяють здобути особистісний досвід у тих напрямках, які важливі людині.

У дослідженні ми спирались на праці філософів (І. Зязюн, М. Каган, К. Кастанеда, В. Кремень, В. Мерлін, М. Недашківська), психологів (Г. Балл, А. Деркач, Г. Костюк, О. Леонтєв, В. Петровський, В. Шадріков, Ю. Швалб), педагогів (О. Антонова, О. Артюхіна, О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, В. Максимова, В. Серіков, С. Усова, Д. Чернілевський, О. Ярошинська) та інших щодо акмеологічного, суб'єктивного та середовищного підходів до визначення досягнень особистості. Поєднання цих підходів дозволяє виявити ті обставини та умови, в яких формуються непересічні особистості.

Метою статті є окреслення стратегічних орієнтирів розвитку особистості Григорія Васяновича у контексті акмеологічного, суб'єктивного та середовищного підходів.

Інтегральним показником внутрішніх перетворень людини є акмеологічна культура, яка також розглядається як особистісна якість, завдяки якій внутрішня організація людини є цілісною. Основними характеристиками акмеологічної культури є акме, самореалізація і ціліс-

ність. О. Дубасенюк розглядає акмеологічний підхід, як «підвищення рівня самосвідомості, самопізнання, свідоме володіння прийомами самоосвіти та самовиховання на основі продуктивної позитивної «Я»-концепції» та «усвідомленим керуванням розвитком «Я» на основі самопостереження, рефлексії, саморегуляції» [3, с. 26]. Порівняння реальних характеристик конкретної особистості з характеристиками моделі цілісності людини здатне запустити двигун постійного руху вдосконалення, у результаті чого людина не лише самореалізується, але й якісно змінює себе, переосмислює життєві очікування і виробляє власну траєкторію руху до акме.

У психологічному аспекті поняття «суб'єкт», як зазначає Л. Стахнева, має високий ступінь узагальнення, що дає можливість виділяти різні рівні виявлення діяльнісного, інтегративного і системного начал особистості, позначати оптимальні рівні, стадії її удосконалення та розвитку. Цілісне вивчення суб'єкта пов'язане з виявленням сутності суб'єктності, як особливої якості людини, що впливає на спосіб інтерпретації нею дійсності та здатності до самодетермінації. Сучасна психологія пояснює суб'єктність як: «центральне утворення людської реальності, що виникає на певному рівні розвитку особистості і презентує її нове системне начало, що означає здатність до самостійної життєтворчості, здатність виробляти зміни в світі і в собі» [9, с. 348]. Це якість, яка набувається, формується і виявляється у діяльності, спілкуванні та самосвідомості. Суб'єктний підхід орієнтує людину на свідому роботу над собою, зі своїм внутрішнім світом.

Люди формуються у певних середовищах, яким властиві різні за напрямом і потужністю потенціали впливів. У цьому контексті можна говорити про різні типи середовищ: родинне, освітнє, військове, сільське, міське, виробниче та інші. Кожне з цих середовищ виявляє духовний, культурний, виховний, педагогічний і соціальний впливи на людину, що різняться потужністю потенціалів. Крім того, розглядаючи вплив середовища, необхідно враховувати запропонований С. Шацьким поділ на внутрішнє і зовнішнє середовище. Оскільки середовище є чинником розвитку особистості, зовнішнє середовище може бути сконструйоване за певною моделлю, що дозволяє керувати розвитком особистості, то у контексті особистісних досягнень приваблює дослідження внутрішнього середовища і мотивуючих чинників, які провокують людину вийти за рамки дозволеного, можливого у пошуках свого шляху.

У реальному середовищі дії людини нагадують поведінку електронів у напівпровіднику. Відповідно до зонної теорії твердих тіл електрон, отримавши рівень внутрішньої енергії для вивільнення, виривається з валентної зони, перестрибує заборонену зону, якщо імпульс достатній, і потрапляє у зону провідності. У суспільстві цю метафору можна витлумачити таким чином: імпульс – це сукупність культурно-духовних знань, які особистість здобула в середовищі формальної, неформальної та інформальної освіти і завдяки яким вона піднімається щаблями особистісного зростання. Щоб стати Особистістю, ця сукупність має бути якісно і кількісно достатньою для кожного щабля.

Як соціальна істота людина виявляє активність у багатьох напрямках, однак у контексті розвитку ціннісної свідомості акмеологічна культура на різних рівнях найбільше пов'язана з такими культурами: *за соціокультурною спрямованістю мислення людини* – з духовною культурою, *за способом реалізації* – з психологічною культурою (як її вид), *за способом побутування в житті людини і спрямованістю* – з моральною культурою. Якщо акмеологічну культуру розглядати як один із механізмів виявлення якості перетворень в людини, тоді вона забезпечує оптимальність її самореалізації і цілісності [2, с. 50–53].

Одним із важливих механізмів розвитку акмеологічної культури є екзистенціальний механізм, який забезпечує перехід від існування до здійснення. Його вплив на розвиток культури пов'язаний з такими характеристиками екзистенціальної сфери людини, як: креативність, локус контролю, смисл життя, ціннісні орієнтації, особистісні позиції та здатність робити вибір. Здібність до самодетермінації життєвого шляху і розвинена екзистенційна сфера дозволяють формувати мету життя, яка інтегрує всі цілі.

В українській мові порівняно недавно почав вживатися семантичний синонімічний ряд «дорога, шлях, путь, битий шлях, путівець, тракт, шосе, автострада, магістраль, бруківка, колія» [11, с. 182], в якому домінантним поняттям є «дорога». Це слово стало звичним і не відображає вищих намірів людини. У цьому аспекті контекстно ближчими до духовних пошуків є поняття «шлях» і «путь».

Розглядаючи феномен особистості та шляхи її розвитку з позицій сучасної методології – метаантропології, С. Крилова звертає увагу на важливість формування світогляду, адекватного прагненню людини еволюціонувати у метаграничне буття. Відповідно до цієї методології виділяють такі типи світогляду: *буденний*, що не орієнтує до саморозвитку, коли людина живе стереотипами й проживає чуже життя; *кри-*

тичний, ознаками якого є критичність, творчість і самостійність, що може іноді переростати у прагнення до свободи «від ...»; *філософський*, який сформувався на базі критичного світогляду, доповнивши його ознаками цілісності та системності. Завдяки філософському світогляду особистість долає стереотипи, виявляє мужність і силу бути собою. Розвиток подібних особистостей становить основу поступу людства [7, с. 8].

Як вийти на шлях продуктивних духовно-душевних змін? Скільки людині потрібно часу, щоб їх досягнути? Які перешкоди трапляються на цьому шляху? Ці та пов'язані проблемою питання мають світоглядний характер, тому все більше «мислячих» людей сьогодні прагне знайти на них відповідь.

Щоб зрозуміти специфіку сучасності, на думку В. Кременя, людині бракує розуміння, що вона вже стала інформаційним об'єктом, який функціонує за іншими законами. Інформаційний світ наповнений смислами та ідеями, спричинює нові уявлення та поняття, які не завжди можна зрозуміти, користуючись традиційним методологічним інструментарієм [5, с. 7]. Невизначеності теперішнього світу, спричинені процесом глобалізації, призвели до виникнення нового напрямку пояснення сучасних реалій, перш за все, поліваріантних засобів, способів і стратегій досягнення цілей і розв'язання завдань. Цим напрямком є постмодернізм, який вплинув на розуміння звичних норм, правил і соціальних залежностей, традиційних ціннісних регулятивів і соціальних вимірів людськості [6, с. 307]. У багатьох людей виникає соціально-культурний шок, подолати який перешкоджає відсутність здатності до змін, адекватних часу. Проте значна кількість людей вважає «нестерпною» таку ситуацію і перетворюється в «суб'єкта вчинку», запускаючи нескінченну «вчинкову спіраль» (за В. Роменцем). Вчинок як універсальний інструмент способу буття і практики торує життєвий шлях людини, «орієнтує на невмирущі цінності, застерігає від помилок, закликає бути гідною високого покликання» [8, с. 43].

Ще на початку ХХ століття А. Ейнштейн встановив залежність темпу плину часу від швидкості руху та гравітації, відповідно до якої науково доведено, що час може розтягуватись і навіть змінювати напрям. Нині змінився темп плину часу. У психологічному контексті повноцінного життя важливо, щоб швидкий темп зміни світу за вікном давав можливість людині відчувати, що її життя не пройшло повз неї, що вона обрала найбільш адекватний для себе шлях.

Глибокий зміст розуміння вислову «життєвий шлях» прийшов до К. Кастанеди разом із пізнанням вчення дона Хуана. При наявності різних точок зору фахівців на праці К. Кастанеди, треба відзначити влучне, поетично-метафоричне, на нашу думку, розуміння доном Хуаном життєвого шляху: «Для мене існує лише мандрівка (рух) стежками, що мають серце, будь-якими стежками, що мають серце. Ними я мандрую і єдиний достойний виклик – це пройти її до кінця» [4, с. 2]. У життєвих колізіях часто доводиться вибирати шлях, знаючи, що він веде у безвихідь. Проте у людини залишається можливість вибору – шлях із серцем чи без нього [4, с. 106]. Вибір першого робить людину сильною і, оскільки на все воля Божа, може так статися, що навіть такий шлях має сенс. Що ж допомагає людині вибрати хороший шлях, той, що має серце? Цих шляхів багато, тому на кожен шлях потрібно «дивитись уважно і поміркувавши». Автор наводить важливу думку про те, що «будь-який шлях – це просто шлях, і немає нічого образливого ні для тебе самого, ні для будь-кого іншого, щоб покинути його, якщо таким є веління серця. ... твоє рішення залишитися на шляху або покинути його має бути вільним від страху чи амбіції» [4, с. 105]. Обидва почуття здатні позбавити людину віри у себе і в свої можливості.

Найбільшими перешкодами, які трапляються на життєвому шляху, за вченням дона Хуана, є Страх, Ясність розуму, Сила і Старість. Поборовши страх, людина отримує ясність, яка його стирає. Не можна піддаватись емоції страху, це може зруйнувати людину у прагненні здійснити позитивні особистісні зміни. Переборювання страху водночас робить розум людини ясним, коли вона пізнає глибинну суть явищ довкілля. Однак пастка такого стану полягає в тому, що людина втрачає пильність і здатність вчасно зупинитись перед загрозою. Особиста сила людини визначає її шлях, але її неконтрольованість здатна призвести до багатьох помилок. Тому людина повинна постійно себе контролювати, керувати усім, чого вона навчилася, знати де і як використовувати свою силу. Останньою перешкодою є старість. Вона випробовує людину тим, що ставить перед нею дилему: продовжувати рухатись у розвитку, адже вже немає страхів, є ясність розуму і сила, чи піддатись спокусі відпочити, забутись і перетворитися в істоту, якій вже нічого в житті не потрібно [4, с. 83].

Можливо, філософам легше шукати свій шлях, адже їх можна вважати вчителями особливого мислення, яке розвиває ті аспекти психічного життя, які приносять людині успіх і радість. Уміння оперувати філософськими поняттями допомагає людині ставити досяжні цілі, розвинути розум, мудрість та ерудицію тією мірою, яка потрібна конкретній людині.

Увага до вивчення структури свідомості та самосвідомості актуалізувала дослідження чуттєвого, інтуїтивного начала в людині, інтерес до мотиваційної сфери особистості. Стосовно виявлення цього начала у науковців, письменників і поетів необхідно звернутись до умов, що сприяли їхньому формуванню, до потреб, цінностей та мотивів, що спонукали творити. Це особлива когорта особистостей, що формують культурні тексти, смисл яких відчитують, зокрема, за такими критеріями: які важливі події спонукали до творчості, на яку тематику написані праці, які думки були висловлені, які цінності та погляди обстоює людина. Критеріїв небагато, але вони дають можливість зрозуміти, чому саме такі смисли були акцентовані, що в них особистісного. Популярність біографічного методу в наукових дослідженнях свідчить про його потенціал щодо знаходження умов, що впливають на формування Особистостей. Вони показали, що подібність між ними існує на рівні потреб, мотивів і цінностей, а відмінність залежить від особистісних якостей, знання і творчої здатності.

Писати про відомих людей складно. Не тому, що про них вже багато і ґрунтовно написано, а тому, що є бажання побачити їхнє життя цілісно під певним кутом зору. Зважаючи на те, що Г. Васянович пройшов довгий, непростий, багатий подіями життєвий шлях, у дослідженні ми прагнули знайти відображення його особистості у багатьох видах творчості – науковій, педагогічній, поетичній і життєвій.

Маючи від природи схильність до пізнання суті речей і явищ дійсності, Г. Васянович вибрав професію філософа, завдяки якій у нього сформувався філософський світогляд. Знання основних засад і проблем філософії, філософської мудрості дозволили йому виробити індивідуальний стиль життя, наповненого дискусіями, сумнівами, відкриттями, досягненнями. Уміння вибрати «добру» дорогу запустило в дію його «одіссею людського духу» [6, с. 7].

У науковій творчості особистість вченого відображається у тематиці індивідуальних досліджень. Значну частину його наукових праць присвячено розгляду філософських категорій добра, зла, моралі, відповідальності, справедливості, громадянськості, патріотизму, а також проблемам моральної, морально-правової культури, педагогічної етики, праці, гуманітарній і культурологічній освіті в закладах вищої та професійно-технічної освіти. Учений також досліджував філософсько-педагогічні та психолого-педагогічні аспекти творчості багатьох відомих особистостей – Г. Сковороди, І. Франка, В. Сухомлинського, І. Зязюна, Ф. Шльосека та багатьох інших. Численні зв'язки з різними осві-

тніми закладами і установами України і за її межами з'явилися завдяки участі в наукових заходах різного роду (конференції, конгреси, захисти та інші).

Педагогічна праця Г. Васяновича не обмежується лише закладами, в яких він працював чи працює. Він багато зусиль доклав до підготовки науково-педагогічних кадрів, про що свідчить кількість захищених та аспірантів.

Якщо професія змушує людину займатись конкретною діяльністю, що регулюється посадовими інструкціями, то емоційно-почуттєва сфера дає перевагу у виборі найбільш «сродної» діяльності, відкриває серце до високого рівня здібностей – поетичних і музикальних. У короткому вірші Г. Васянович описав бачення свого життєвого шляху [1, с. 33]:

Літа летять – нема спочину,
Літа летять в далеку даль,
Здається вчора ще хлопчина,
Сьогодні – скроні в димі сальв.
Та не хилюся я додолу,
Життя у зелені надій,
Не перейшов його я поле –
Душею й серцем молодий.
Нехай літам нема спочину,
Дороги стеляться, як шовк,
Дивлюсь на зорі, як хлопчина,
І радий, що свою знайшов!

Переосмислення життєвого шляху допомогло з'явитись поетичним рядкам, в яких автор відкриває джерело духовного зростання:

Життя – постійні спади і підйоми,
Життя усе – незнана дивовиж,
Лише кохання, наче Божі дзвони –
Воно стремить чуттями ввиш і ввиш.

Як цілісна особистість В. Васянович приділяє велику увагу родині, родинним зв'язкам, завдяки яким він зміг і продовжує себе реалізовувати. Символом родинного єднання є великий стіл, за яким кожен має місце.

Таким чином, викладене вище дозволяє уявити основні точки «вчинкової спіралі» Григорія Васяновича, виділити основні енергетичні цикли, в яких він вибирає дороги «добра». Енергетичний цикл завер-

шується лише тоді, коли особистість вирішить усі проблеми і завдання, пов'язані з ним, і сама поставить крапку. Бажаємо йому плідної праці, завершення старих і відкриття нових енергетичних циклів.

Література

1. Васянович Г. Из штольні сердца: поэзия. Л. : Норма, 2015. 316 с.
2. Деркач А. А., Селезнёва Е. В. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности, механизмы развития. М. : Изд-во Моск. психолого-социального института ; Воронеж, Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. 456 с.
3. Дубасенюк О. А. Амеологічний підхід як стратегічний орієнтир особистісно-орієнтованої педагогічної освіти. *Проблеми освіти*. 2015. Вип.84. С. 25–31.
4. Кастанеда К. Учение дона Хуана. Путь познания индейцев Яки. Книга 1. / пер. С. Николаев. 1968. 187 с.
5. Кремень В. Г. Теоретико-методологічні проблеми підготовки фахівців у системі неперервної освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук. пр. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. Вип. 44. С. 6–13.
6. Кремень В. Г., Ільїн В. В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції: підручник. 387 с.
7. Крилова С. А. Феномен особистості та шляхи її розвитку. *Проблеми саморозвитку особистості в сучасному суспільстві* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. 15 листопада 2019 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право. 2019. С. 6–9.
8. М'ясоїд П. А. Суб'єктний підхід у психології і людина як предмет пізнання. *Філософські проблеми гуманітарних наук*. 2018. № 2. С. 41–44.
9. Стахнева Л. А. Понимание субъекта и субъектности в современной психологии. *Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. 2010. № 1. С. 345–349.
10. Чудновский Б. Э. Проблема оптимального смысла жизни. *Смысл жизни и акме: 10 лет поиска*: В 2 ч. Часть 1. / Под ред. А. А. Бодалева, Г. А. Вайзер, Н. А. Карповой, В. Э. Чуковского. М. : Смысл, 2004. С. 7–23.
11. Ющук І. П. Українська мова : підручник. 3-є вид. К. : Либідь, 2006. 640 с.

<i>Павло Черніков</i>	
Штрихи до портрета	143
<i>Василь Онищенко</i>	
Досвід християнської духовно-філософської лірики Григорія Васяновича	148
<i>Марія Людкевич</i>	
Вітальні експромти	158
<i>Олена Будник</i>	
Морська тематика у творчій спадщині Григорія Васяновича (до 75-річчя від дня народження)	160
<i>Марія Якубовська</i>	
Художня і наукова творчість професора Григорія Васяновича .	170

Багатогранність наукового доробку Г. П. Васяновича

<i>Василь Ягунов</i>	
Методологія педагогіки та педагогічного дослідження у науковому доробку професора Григорія Васяновича	177
<i>Лідія Сліпчишин</i>	
Життєвий шлях особистості як «Одісея людського духу» (присвячується 75-літньому ювілею Г. Васяновича)	196
<i>Вікторія Логвиненко, Віта Грицанюк</i>	
Моральна культура соціального педагога в контексті педагогічної етики Григорія Васяновича	203
<i>Юлія Колісник-Гуменюк</i>	
Формування поняття «професійна мораль» у філософських поглядах Г. П. Васяновича	210

Актуальні проблеми професійної освіти

<i>Григорій Васянович</i>	
Методологічні контексти педагогічної науки на сучасному етапі її розвитку	215
<i>Григорій Васянович, Лариса Зданевич</i>	
Використання інформаційних технологій в освітньому процесі в умовах дистанційного навчання	239
<i>Павло Білоус</i>	
Дитяча гра та її функції	253